

ОСВІТА У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ

УДК. 321. 011

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ МОВНОГО ПИТАННЯ В УКРАЇНІ

Віктор Гапотій

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У роботі акцентовано на суперечливості й теоретико-правовій неузгодженості мовних правовідносин у сучасному українському суспільстві, що не забезпечує повноту суверенітету держави, суверенітету нації, суверенітету народу. На основі теоретико-практичного аналізу окремих статей Конституції України, окремих позицій суддів Конституційного Суду України висвітлено загальнодержавні проблеми використання української мови в офіційному спілкуванні та в інших сферах суспільного життя на всій території України.

Ключові слова:

правові основи етнополітики; мовний суверенітет; мови в Україні, законодавство про використання мови; мови національних меншин.

Аннотация:

Гапотий Виктор. Теоретико-правовой подход к решению языкового вопроса в Украине.

В работе акцентировано на противоречиях и теоретико-правовой несогласованности языковых правоотношений в современном украинском обществе, что не обеспечивает полноту суверенитета государства, суверенитета нации, суверенитета народа. На основе теоретико-практического анализа отдельных статей Конституции Украины, отдельных позиций судей Конституционного Суда Украины раскрыты общегосударственные проблемы использования украинского языка в официальном общении и в других сферах общественной жизни на всей территории Украины.

Ключевые слова:

правовые основы этнополитики; языковой суверенитет; языки в Украине; законодательство об использовании языка; языки национальных меньшинств.

Resume:

Hapotii Viktor. Theoretical and legal approach to the solution of the language issue in Ukraine.

The paper focuses on the contradictory and theoretical-legal inconsistency of linguistic legal relations in modern Ukrainian society, which does not ensure the completeness of sovereignty of the state, the sovereignty of the nation, and the sovereignty of the people. On the basis of theoretical and practical analysis of separate articles of the Constitution of Ukraine, certain positions of the judges of the Constitutional Court of Ukraine attention is drawn to the national problems of the use of the Ukrainian language in official communication and in other spheres of social life throughout the territory of Ukraine.

Key words:

legal basis of ethnopolitics; language sovereignty; language in Ukraine; legislation on the use of language; languages of national minorities.

Постановка проблеми. Наявність у сучасних соціальних відносинах України актуалізації й навіть загострення питання щодо використання мови – результат недолугої політики державної влади в питаннях не тільки стосовно аспектів суверенітету, а й обмеженості інституцій державного апарату у використанні професіоналів юриспруденції. Обмеженості не в розумінні браку таких фахівців, а в сенсі зневажливого ставлення до них і небажання прислуховуватись. Адже проблеми, що стосуються мовного питання в Україні, виникли не сьогодні, а з юридичного погляду спроби їх розв'язання на загальнодержавному рівні були зроблені ще дев'ятнадцять років тому. Так, офіційне роз'яснення статті 10 Конституції України (щодо використання мов в Україні) [12] було надано Конституційним Судом України (КСУ) в 1999 році й уже тоді зазнало суттєвої критики як з боку самих членів Конституційного Суду, так і передових учених-юристів і практиків політичної та правничої сфер суспільного буття.

Зокрема заслуговує на увагу думка судді Конституційного Суду України О. М. Мироненка

стосовно прагнення Конституційного Суду України у своєму офіційному тлумаченні розширити сферу обов'язкового вжитку української мови. Так, зокрема, нові норми права, сформульовані Конституційним Судом України у вигляді офіційного тлумачення, мають також і всі класичні ознаки статей закону. Про це свідчить не лише формальний аналіз їх змісту та структури, а й (чи то навмисна, чи то випадкова) текстуальна тотожність зі статтями законів або законопроектів, які тільки-но подані на розгляд Верховної Ради України. До того ж Рішення Конституційного Суду України (пункти 1 і 2 резолютивної частини) є неконституційним і за змістом. Квінтесенція частини першої статті 10 Конституції України, за якою «державною мовою в Україні є українська мова» полягає в тому, що українська мова є національною офіційною і робочою мовою саме держави, а не громадянського суспільства чи приватної особи. Тому застосування української мови (а не спілкування, як зазначається в Рішенні) є обов'язковим винятково для сфери державної (а не громадської чи приватної)

діяльності, особливо в частині, що стосується мови офіційних актів і державної документації.

Приписи щодо «обов'язковості спілкування українською мовою в інших публічних сферах суспільного життя» не можуть встановлюватись не тільки Конституційним Судом України, а й законом, оскільки це буде суперечити насамперед як частині другій, так і частині третій тієї ж статті 10 Конституції України. Словосполучення «публічні сфери суспільного життя» загалом уявляється неприйнятним ні з погляду юриспруденції, на з погляду граматики. Консерватизм нормативістів відомий, проте й він повинен мати межі хоча б здорового глузду. Розуміння «публічного» як «державного» відкидає Україну на рівень юриспруденції початку першого тисячоліття, тобто часів Давнього Риму, не кажучи вже про те, що офіційний вислів «державні чи одержавлені сфери суспільного життя» з позицій сучасного праворозуміння інакше як позбавленим сенсу ніхто і не визнає. На межі третього тисячоліття українська мова вживає латинське «publicus» як «громадський», тобто в тому самому значенні, як і «суспільний». У цьому розумінні «винахід» Суду сприймається як тавтологія у вигляді «громадських сфер громадського життя». Позбавлене сенсу словосполучення «публічні сфери суспільного життя» й у найширшому значенні терміна «публічний» – гласний, відкритий, неприватний, такий, що здійснюється в присутності людей, публіки тощо, оскільки інших, окрім масонства, сфер у суспільному житті, мабуть, не буває.

Але в будь-якому розумінні наведеного словосполучення за текстом Рішення до «інших публічних сфер суспільного життя» не належить «здійснення повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування». Отже, воно охоплює все коло громадського буття людини, тобто відносин, що складаються між людьми насамперед у громадах, у процесі публічного спілкування, на зборах, демонстраціях, мітингах, маніфестаціях, у публічних місцях (слухачів, глядачів, відвідувачів, читачів, навіть непевних, підозрілих) і під час інших заходів, доступних невизначеній чи визначеній кількості громадян. Це означає, що словосполучення «інші публічні сфери суспільного життя» є нічим іншим, як своєрідним, невдалим аналогом поняття «громадянське суспільство» чи конституційного терміна «сфери суспільного життя» (частина друга статті 10 Конституції України). Що ж до останньої, то держава лише забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови, тобто надає чи створює необхідні матеріальні умови, засоби, охороняє від зазіхань на українську мову з боку будь-кого, виявляє

про неї постійну турботу, здійснює найвище піклування, догляд, опікування, кураторство, дбає про неї тощо. Тільки так можна тлумачити термін «забезпечує». І будь-який закон чи рішення Конституційного Суду України щодо обов'язковості, примусового нав'язування громадянському суспільству якоїсь однієї мови не відповідатиме Конституції України.

Не є конституційним і положення, сформульоване Судом у частині другій пункту 2 Рішення. Воно суперечить частині третій статті 10 Конституції України, згідно з якою держава гарантує (тобто не тільки забезпечує, як у попередній частині, а й виступає гарантом, поручником у дотриманні сформульованого далі власного обов'язку) вільний розвиток, використання й захист російської та інших мов національних меншин. Таку жорстку, імперативну конституційну норму Суд підминив досить розпливчатою диспозитивною формулою «можуть використовуватись» [2].

У 2003 році Верховна Рада України ухвалила рішення ратифікувати Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (далі – Хартія), підписану від імені України 2 травня 1996 року в м. Страсбурзі. Положення Хартії застосовуються до таких мов національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської [1].

Для дотримання цього рішення й з метою імплементації Хартії в 2012 році було прийнято Закон України «Про засади державної мовної політики» [11], у преамбулі якого наголошувалось, що тільки вільний розвиток і рівноправність усіх національних мов, висока мовна культура є основою духовного взаєморозуміння, культурного взаємозбагачення й консолідації суспільства.

Утім, наслідком упровадження цього акту, на думку сучасних політиків, стало викривлення правових принципів, що проголошувались статтею 10 Конституції України, тому в 2018 році Конституційним Судом України цей акт було визнано неконституційним і скасовано його дію [13].

До Конституційного Суду України звернулися 57 народних депутатів України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про засади державної мовної політики» (далі – Закон), ухвалений Верховною Радою України 3 липня 2012 року за № 5029-VI (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 23, ст. 218) зі змінами. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що названі положення Закону створюють умови для домінування регіональної

мови над державною мовою, вибіркового захисту регіональних мов або мов меншин, надають привілеї одним мовним групам (національним меншинам) і обмежують права інших, що має ознаки дискримінації та порушує принцип рівності громадян перед законом, а також не відповідають принципу правової визначеності – складнику верховенства права, надають право місцевим радам розв'язувати питання щодо застосування заходів, спрямованих на використання регіональних мов або мов меншин.

Крім того, у своєму зверненні до КСУ народні депутати України твердять, що була порушена встановлена Конституцією України процедура розгляду й ухвалення Закону, оскільки під час розгляду та прийняття Верховною Радою України на пленарному засіданні 3 липня 2012 року проекту Закону України «Про засади державної мовної політики (реєстр. № 9073) (далі – проект Закону № 9073) були порушені положення частини другої статті 6, частини першої статті 8, частини другої статті 19, частини першої статті 68, статті 82, частин другої, третьої статті 84, статті 93 Конституції України, зокрема щодо права законодавчої ініціативи, особистого голосування народними депутатами України. Автори клопотання зауважили, що під час голосування за проект Закону № 9073 на засіданні Верховної Ради України були відсутні народні депутати України, чії голоси були враховані під час голосування за проект Закону № 9073.

Своїм рішенням Конституційний Суд України ухвалив визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року № 5029-VI зі змінами.

Однак третина складу Конституційного Суду України висловила у своїх офіційно оприлюднених окремих думках суттєву незгоду з Рішенням Конституційного Суду України з означеного питання.

Так, на думку судді Конституційного Суду України О. М. Литвинова, Конституційний Суд України неодноразово й послідовно наголошував, що неконституційним може бути визнаний лише той правовий акт Верховної Ради України, у процесі прийняття, ухвалення якого або набрання ним чинності було порушено процедурні вимоги, що встановлюються безпосередньо Конституцією України, а не іншими правовими актами, зокрема Регламентом Верховної Ради України (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000, ухвали від 25 січня 2001 року № 1-уп/2001, від 11 липня 2002 року № 46-у/2002, від 20 листопада 2003 року № 51-

у/2003, від 19 лютого 2004 року № 15-у/2004, від 27 грудня 2011 року № 65-у/2011, від 30 січня 2013 року № 4-у/2013, від 16 вересня 2014 року № 79-у/2014, від 17 вересня 2015 року № 41-у/2015, від 12 жовтня 2016 року № 66-у/2016, від 6 липня 2017 року № 12-у/2017) [3].

КСУ неодноразово наголошував, що народний депутат України як представник Українського народу у Верховній Раді України зобов'язаний голосувати на засіданнях Верховної Ради України особисто й не має права голосувати за інших народних депутатів України.

У своєму Рішенні Конституційний Суд України зауважив, що «повноваження народного депутата України делеговані йому народом як сувереном влади (частина друга статті 5, частина перша статті 38 Конституції України) і зобов'язують його брати участь в ухваленні рішень Верховної Ради України шляхом голосування. Саме тому, що ці повноваження є делегованими й не підлягають подальшому делегуванню без згоди на це з боку суверена влади, народний депутат України не має права передавати свої повноваження щодо здійснення голосування іншому народному депутатові України. Практика голосування одного народного депутата України за іншого не має юридичних підстав» (абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 7 липня 1998 року № 11-рп/98) [4].

Неособисте голосування народних депутатів України може бути підставою для констатації порушення конституційної процедури ухвалення законів за наявності певних обставин (критеріїв, ознак) недотримання демократичної процедури голосування народними депутатами України на засіданнях Верховної Ради України:

- перешкоджання голосуванню народних депутатів України шляхом блокування тих, хто виступає, і місць для голосування;
- перешкоджання голосуванню народних депутатів України шляхом застосування технічних засобів;
- перешкоджання голосуванню народних депутатів України шляхом пошкодження технічних приладів;
- перешкоджання голосуванню народних депутатів України шляхом провокації сутичок;
- неможливість реалізації процедури ухвалення закону через перебування народних депутатів України за межами зали засідань Верховної Ради України;
- голосування замість народних депутатів України, які перебували в залі засідань Верховної Ради України;
- голосування картками народних депутатів України, які не могли голосувати (були фізично відсутні на засіданні Верховної Ради України);

перебували на лікарняному, за кордоном, у відрядженні тощо).

За наявності таких обставин або їх певних комбінацій відбувається порушення демократичної процедури ухвалення законів народними депутатами України на засіданнях Верховної Ради України, що спотворює принципи демократичного врядування, загальнонародних і загальнодержавних інтересів; свідоме невиконання зобов'язань народних депутатів України, визначених Конституцією України; дискредитація Верховної Ради України як представницького органу; свідоме спотворення вимоги щодо представництва народним депутатом України Українського народу, що суперечить принципам народовладдя, верховенства права й верховенства Конституції України, у такий спосіб підриваються принципи держави загалом [5].

Рішення є довгоочікуваним і надзвичайно важливим для українського суспільства, адже в результаті його ухвалення нарешті втратив чинність вочевидь антиконституційний, украї ганебний і небезпечний законодавчий акт, «ухвалення» й подальше набуття чинності якого спричинили тяжкі наслідки для України. Суд у Рішенні вперше дав системну оцінку неприйнятності порушень встановленої Конституцією України процедури розгляду й ухвалення правових актів парламентом (зокрема щодо неособистого голосування народних депутатів України), що сприятиме надалі підвищенню правової охорони Конституції України в законотворенні.

Проте визнання Закону неконституційним лише формально (процесуально), без детального й ґрунтовного аналізу його змісту, є суттєвим недоліком Рішення, оскільки залишається неусуненою низка загроз конституційному ладу України в частині визначення й реалізації державної мовної політики, зокрема щодо конституційного статусу української мови як державної, мов національних меншин України, їх розвитку, функціонування й використання.

Положення частини третьої статті 7, частини сьомої статті 20 Закону, якими встановлено, що до кожної регіональної мови або мови меншин в Україні застосовуються заходи, спрямовані на використання регіональних мов або мов меншин за умови, якщо кількість осіб – носіїв регіональної мови, що проживають на території, де поширена ця мова, становить 10 відсотків і більше від кількості її населення; за рішенням місцевої ради в окремих випадках, з урахуванням конкретної ситуації, такі заходи можуть застосовуватись до мови, регіональна група якої становить менше ніж 10 відсотків від населення відповідної території; у всіх загальних середніх навчальних закладах забезпечується вивчення

державної мови та однієї з регіональних мов або мов меншин; обсяг вивчення регіональних мов або мов меншин визначається місцевими радами відповідно до законодавства про освіту, з урахуванням поширеності цих мов на відповідній території.

Зазначені законодавчі положення суперечать вимогам статей 10, 11, пункту 4 частини першої статті 92, частин першої і третьої статті 140, частин першої та другої статті 143 Конституції України, згідно з якою порядок застосування мов визначається винятково законом (стаття 92). Це пояснюється тим, що питання застосування мов є питанням загальнодержавного значення, а тому його не можна розв'язувати на рівні підзаконних актів, зокрема й актів органів місцевого самоврядування [9].

У Рішенні від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000, що стосується справи про ратифікацію Хартії про мови (1992 р.), Суд роз'яснив положення частини першої статті 152 Конституції України щодо можливого визнання неконституційним того акта, стосовно якого були порушені процесуальні вимоги, що встановлюються саме Конституцією України, а не іншими правовими актами (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини).

Суддя Конституційного Суду України М. М. Гультай наголошує, що відсутність посилань на конкретні положення Конституції України, нечіткість, непослідовність викладення аргументів щодо порушення конституційної процедури розгляду й ухвалення Закону дають підстави твердити, що наведене мотивування є непереконливим, нечітким і неоднозначним, а Рішення не містить зрозумілого юридичного обґрунтування того, що під час ухвалення Закону було порушено конституційну процедуру його розгляду й ухвалення. Зокрема в мотивувальній частині Рішення чітко не вказано, чи було порушено статтю 91 Конституції України під час ухвалення Закону, а також у чому конкретно полягало порушення частини першої статті 93 Основного Закону України.

Необґрунтованим є і визнання Закону неконституційним лише через недотримання конституційної вимоги щодо особистого голосування кожного народного депутата України під час ухвалення рішень на засіданнях Верховної Ради України (частина третя статті 84 Конституції України) без встановлення того, що під час голосування за Закон проголосувало менше народних депутатів України від конституційної більшості Верховної Ради України, що суперечить статті 91 Основного Закону України.

Зазначене дає підстави для висновку, що в пунктах 2, 3, 4 мотивувальної частини Рішення не дотримано принцип правової визначеності як

складника принципу верховенства права й верховенства Конституції України, яка має найвищу юридичну силу (частини перша та друга статті 8 Основного Закону України).

Окреслені недоліки не дають змоги вважати, що мотивувальна частина Рішення беззаперечно підтверджує його резолютивну частину, ґрунтується на Конституції України й узгоджується з нею [7].

На думку судді Конституційного Суду України В. В. Городовенка, з моменту ухвалення Рішення залишається неврегульованим статус мов національних меншин України, а також питання застосування мов в Україні загалом, що створює серйозну прогалину в правовому регулюванні.

Наявність такої прогалини не сприяє дотриманню статей 10, 11, частини п'ятої статті 53 Конституції України, а також реалізації основоположних прав і свобод національних меншин в Україні та міжнародних стандартів у захисті їхніх мовних прав, зокрема принципів і цілей Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин 1995 року, ратифікованої Україною 9 грудня 1997 року та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року, ратифікованої Україною 15 травня 2000 року [8].

Отже, як твердить суддя Конституційного Суду України Н. К. Шаптала, Конституційний Суд України безпідставно відкрив конституційне провадження у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України і, самостійно обґрунтувавши твердження авторів клопотання, визнав Закон таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), чим порушив вимоги Закону України «Про Конституційний Суд України» та вийшов за межі своїх повноважень. Навіть більше, у Рішенні Конституційний Суд України піддав сумніву й фактично зруйнував як багаторічну сталу практику Конституційного Суду України, так і наукові позиції стосовного того, що Конституційний Суд України є судом права й не може встановлювати фактичні обставини в конкретній справі [9].

Слушною є також думка судді Конституційного Суду України В. Р. Мойсика про те, що міжнародні акти забороняють підтримку регіональних мов або мов

національних меншин, що перешкоджають функціонуванню державної мови. Так, у преамбулі Європейської хартії регіональних мов або мов меншин наголошується на тому, що «захист і підтримка регіональних або міноритарних мов не повинні здійснюватись на шкоду офіційним мовам і необхідності їх вивчати», а в пояснювальній доповіді до Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року (ратифікованої Законом України від 9 грудня 1997 року № 703/97-ВР) зазначено, що «насправді знання офіційних мов є чинником суспільної злагоди та єдності» (пункт 78). Отже, застосований у цих міжнародно-правових актах засадничий філософський підхід ґрунтується на повазі принципів національного суверенітету й територіальної цілісності, за ним не стоїть сприяння будь-якому відокремленню мовних груп, а навпаки, визнається, що в кожній державі необхідно знати офіційну (державну) мову [10].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо виокремити такі тенденції у сфері мовної політики держави, що виникли внаслідок застосування правотвірних і судових інструментів:

– початкове викривлення Конституційним Судом України змісту статті 10 Конституції України в 1999 році (зокрема підміна словосполучення «гарантує вільний розвиток» на «можуть використовуватись»), що спричинило за 18 років суттєвих понижень у правах як українськомовним українцям, так і громадянам України, які у своєму житті переважно використовують російську мову та мови інших національних меншин України;

– некоректне й нетолерантне адміністрування влади в мовному питанні в Україні завдає значної шкоди державному суверенітету, адже саме представники влади, як про це свідчать матеріали Конституційного Суду України, найчастіше демонструють зневагу до державної мови й одночасно до мов національних меншин;

– наведені вище нормативні спроби впорядкування відносин у мовній сфері зазвичай здійснювались і здійснюються в Україні без урахувань доктринальних тлумачень правників-дослідників, що підриває принцип науковості правотвірного процесу.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Рада Європи. Хартія. Міжнародний документ від 05. 11. 1992 р. Хартію ратифіковано Законом № 802-IV від 15. 05. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 30. Ст. 259.
2. Окрема думка судді Конституційного Суду України Мироненка О. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне

References

1. international document of 05.11.1992 was ratified by the Law No. 802-IV of May 15, 2003 (2003). *Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy*, 30. Art. 259. [in Ukrainian]
2. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Mironenko O.M. regarding the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petitions of 51 people's deputies of Ukraine on the official interpretation of the provisions of Article 10 of the Constitution of Ukraine (254к / 96-BP) regarding

- тлумачення положень статті 10 Конституції України (254к/96-ВР) щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 1. Справа № 1-6/99 N 10. (16. 12. 1999 р.).
3. Окрема думка судді Конституційного Суду України Литвинова О. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». *Конституційний Суд. Окрема думка від 28. 02. 2018 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nd02d710-18/conv/paran2#n2> (дата звернення: 10. 08. 2018).
 4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Саса С. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». *Конституційний Суд. Окрема думка від 28. 02. 2018 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/na02d710-18/conv/paran2#n2>. (дата звернення: 10. 08. 2018).
 5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І. Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». *Конституційний Суд. Окрема думка від 28. 02. 2018 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nb02d710-18/conv/paran2#n2>. (дата звернення: 10. 08. 2018).
 6. Окрема думка судді Конституційного Суду України Мельника М. І. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». *Конституційний Суд. Окрема думка від 28. 02. 2018 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nc02d710-18/conv/paran2#n2>. (дата звернення: 10. 08. 2018).
 7. Окрема думка судді Конституційного Суду України Гультая М. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». *Конституційний Суд. Окрема думка від 28. 02. 2018 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ne02d710-18/conv/paran2#n2>. (дата звернення: 10. 08. 2018).
 8. Окрема думка судді Конституційного Суду України Городовенка В. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». *Конституційний Суд. Окрема думка від 28. 02. 2018 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nl02d710-18/conv>. (дата звернення: 10. 08. 2018).
 9. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шаптали Н. К. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». *Конституційний Суд. Окрема думка від 28. 02. 2018 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nk02d710-18/conv/paran2#n2>. (дата звернення: 10. 08. 2018).
- the use of the state language by state authorities, local self-government bodies and its use in the educational process in educational institutions of Ukraine (case about application of the Ukrainian language) (2000). *Visnyk Konstytutsiinoho sudu Ukrainy*, 1. Case number 1-6 / 99 N 10. [in Ukrainian]
3. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Litvinov O.M. in relation to the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the Principles of the State Language Policy". *Constitutional Court. Individual opinion from 02/20/2018*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nd02d710-18/conv/paran2#n2> [in Ukrainian]
 4. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Sas S.V. regarding the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the Principles of the State Language Policy". *Constitutional Court. Individual opinion from 02/20/2018*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/na02d710-18/conv/paran2#n2>. [in Ukrainian]
 5. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Slendenko I.D. in relation to the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the Principles of State Language Policy". *Constitutional Court. Individual opinion from 02/20/2012*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nb02d710-18/conv/paran2#n2>. [in Ukrainian]
 6. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Melnik M.I. regarding the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the Principles of the State Language Policy". *Constitutional Court. Individual opinion from 02/20/2012*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nc02d710-18/conv/paran2#n2>. [in Ukrainian]
 7. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Gult M.M. in relation to the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the Principles of State Language Policy". *Constitutional Court. Individual opinion from 02/20/2012*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ne02d710-18/conv/paran2#n2>. [in Ukrainian]
 8. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine V. Gorodovenko concerning the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the Principles of the State Language Policy". *Constitutional Court. Individual opinion from 28.02.2018*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nl02d710-18/conv>. [in Ukrainian]
 9. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Shaptaly N.K. regarding the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the

10. Окрема думка судді Конституційного Суду України Мойсика В. Р. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». *Конституційний Суд. Окрема думка від 28. 02. 2018 р.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nf02d710-18/conv/paran2#n2>. (дата звернення: 10. 08. 2018).
 11. Про засади державної мовної політики. Закон України від 03. 07. 2012 р. № 5029-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 23. Ст. 218.
 12. Рішення Конституційного Суду України у справі про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 1. Справа № 1-6/99 N 10. (14. 12. 1999 р.).
 13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». Конституційний Суд України. Рішення від 28. 02. 2018 р. № 2-п/201. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18/conv> (дата звернення: 10. 08. 2018).
- Principles of the State Language Policy". *Constitutional Court. Individual opinion from 02/20/2008*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nk02d710-18/conv/paran2#n2>. [in Ukrainian]
 10. An individual opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Moysik V.R. regarding the decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine regarding the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the Principles of the State Language Policy". *Constitutional Court. Individual opinion from 28.02.2018*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nf02d710-18/conv/paran2#n2>. [in Ukrainian]
 11. On the principles of the state language policy. Law of Ukraine dated 03. 07. 2012 № 5029-VI (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 23. Art. 218. [in Ukrainian]
 12. The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of an official interpretation of the provisions of Article 10 of the Constitution of Ukraine on the use of the state language by state authorities, local self-government bodies and its use in the educational process in educational institutions of Ukraine (case on the application of the Ukrainian language) (2000). *Visnyk Konstytutsiinoho sudu Ukrainy*, 1. Case number 1-6 / 99 N 10. [in Ukrainian]
 13. The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of 57 people's deputies of Ukraine on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine "On the Principles of State Language Policy". The Constitutional Court of Ukraine. Decision of 28.02.2018 № 2-p / 201. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18/conv> [in Ukrainian]

Рецензент: Лук'янова Л.Б. – д. пед.н., професор

Відомості про автора:

Гапогій Віктор Дмитрович

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i21.2491

*Матеріал надійшов до редакції 04. 08. 2018 р.
Прийнято до друку 31. 08. 2018 р.*

Information about the author:

Hapotii Viktor Dmytrovych

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i21.2491

*Received at the editorial office 04. 08. 2018.
Accepted for publishing 31. 08. 2018.*